

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

---

4. Micvák. Tesuva. Imák, imádkozás, áldások. Kavana. Minhágok.

(+ Közben: ízelítő a bibliaértelmezési technikákból.)

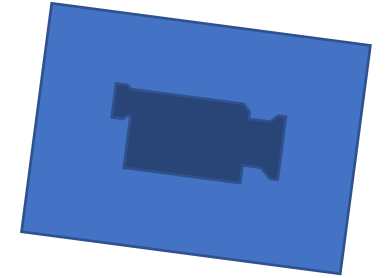
2022. 10. 12.

Biró Tamás

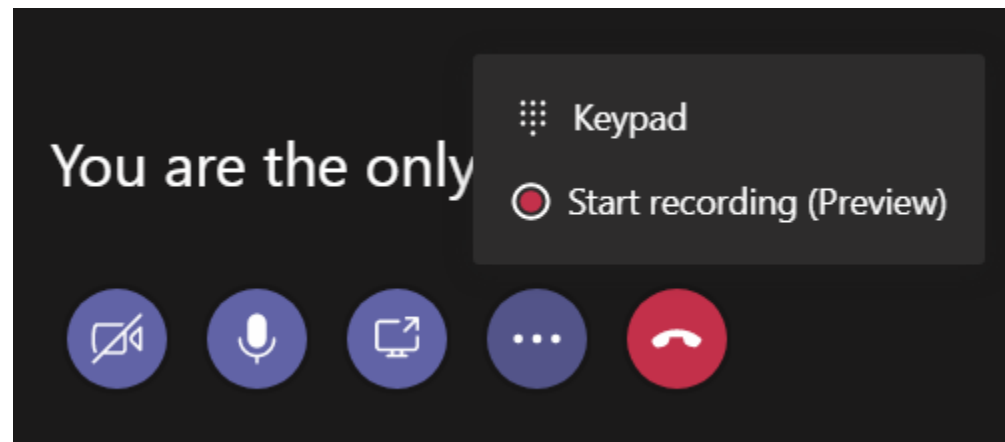
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
  - Judaisztika diszciplináris minor
  - Hebraisztika diszciplináris minor
  - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 22-23-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu, birot@or-zse.hu
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a második beadandóval kapcsolatban

- <https://www.hebcal.com/converter> (és sok más további program)

Wed, 15 March 1848 = 10th of Adar II, 5608

י' בְּאֶדָר ב' תר"ח

Parashat Vayikra

Adar séni = szökőhónap egy szökőévben

Convert from Gregorian to Hebrew date

15 March 1848 After sunset

Convert to Hebrew

Convert from Hebrew to Gregorian date

10 Adar II 5608

Convert to Gregorian

Wed, 27 September 1848 (after sunset) = 1st of Tishrei, 5609

א' בְּתִשְׁרִי תר"ט

Rosh Hashana 5609
Parashat Ha'Azinu

Convert from Gregorian to Hebrew date

27 September 1848 After sunset

Convert to Hebrew

Convert from Hebrew to Gregorian date

1 Tishrei 5609

Convert to Gregorian

Ünnepek és jellemzőik

- Pészah:

- Egyiptomi kivonulásra emlékezünk.
- Tórai eredetű ünnep.
- Kovásztalan kenyér = macesz = pászka.

- Hanukka:

- Kiszlév hó 25-től tévét hó 2-ig vagy 3-ig, mert kiszlév lehet 29 vagy 30 napos is.
- IV. Antiokhosz szeleukida uralkodó elleni hasmoneus felkelés, mert be akarta tiltani a vallásgyakorlást.
- Szentély felszabadítása → az olaj csodája.

A bibliai kronológia sorrendje

1. A világ teremtése
2. Noé és a vízözön
3. Babel tornya
4. Ősatyák: Ábrahám, Izsák, Jakob
5. József Egyiptomban
6. Exodus = egyiptomi kivonulás
7. Tóra-adás a Sinai-hegyen, majd 40 évig sivatagi vándorlás
8. Honfoglalás Jozsué vezetésével, majd bírák kora
9. Saul, majd Dávid, majd Salamon királysága
10. Salamon felépíti az első jeruzsálemi szentélyt

Történelmi sorrend

1. Az északi királyságot meghódítja Asszíria (i. e. 721).
2. Az első jeruzsálemi szentélyt elpusztítja az Újbabilóniai Birodalom (i. e. 587).
3. Perzsa korszak (i. e. 538 – 332).
4. Makkabeus felkelés (i. e. 167 – 140).
5. Pompeius bevonul Jeruzsálembe (i. e. 63).
6. A zsidó felkelést (i. sz. 66 – 70) leverő római seregek elpusztítják a második jeruzsálemi szentélyt (i. sz. 70).
7. A Bar Kochba-felkelés (132 – 135).
8. A Misna megszerkesztése (kb. i. sz. 200).

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

A zsinagógai naptár ünnepei

Önálló előadás lesz a második félévben az egyes ünnepekről, sokkal részletesebben!

• Tavasz

- *niszan* - *pészah*
- *ijjar*
- *szivan* - *savuot*

• Nyár

- *tammuz* - *tammuz 17 böjt*
- *av* - *áv 9 böjt*
- *elul*

• Ősz

- *tisri / tistré* - *ros hasana*
- *jom kippur*
- *szukot*
- *hesvan / marhesvan*
- *kiszlev* - *hanukka*

• Tél

- *tevet* - *tevet 10 böjt*
- *svat* - *tu bi-svat*
- *adar* - *purim*

Zsidó ünnepek és egyéb kiemelkedő napok

- Tórai ünnepek:
  - *sabbat* (sabesz, szombat) és *ros hodes* (újhold)
  - *ros hasana* (újév), *jom kippur* (engesztelő nap) – őszi nagyünnepek
  - *peszah* („húsvét”), *savuot* („pünkösd”), *szukot* (sátoros ünnep) – zarándokünnepek
- Biblikus/posztbiblikus:
  - *Purim* és *hanukka*
  - A szentélyek lerombolásához kapcsolódó gyásznapok
- Modern cionista ünnepek: pl. *jom haacmaut*
- Egyebek, például: *tu bi-svat*

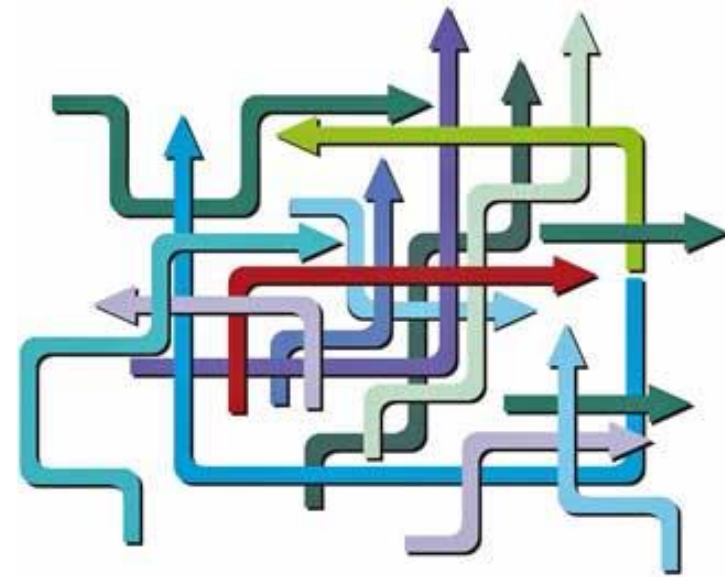
Következő félévben részletesebben

Milyen szempontok szerint vizsgálhatjuk az ünnepeket (és bármilyen más vallási jelenséget)?

ÉTIKUS

ÉMIKUS

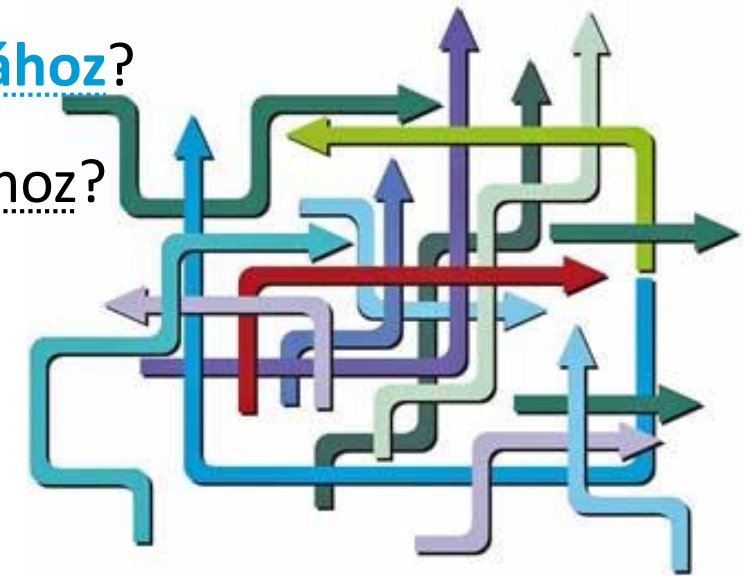
*A vallás mint komplex rendszer:
minden eleme kölcsönhatásban
áll a többivel (ld. 1. előadás)*

Milyen szempontok szerint vizsgálhatjuk az ünnepeket (és bármilyen más vallási jelenséget)?

A vallás mint komplex rendszer: minden eleme kölcsönhatásban áll a többivel (ld. 1. előadás)

- Történelmi kialakulás: mikor, hol, hogyan, miért jött létre az ünnep / szokás?
- Történeti narratíva: az ünnep / szokás hogyan kapcsolódik a történeti narratívához?
- Parancsolat (*micva*): kapcsolat a kinyilatkoztatott szentirathoz?
- Rítusok, szokások: mely rítusokból áll ma, részletesen?
- Gyakorlat: hogyan néz ki a vallásgyakorlat praktikusán?
- Különbségek: milyen eltérések figyelhetők meg térben, időben, irányzatonként stb.?

ÉTIKUS

ÉMIKUS

A zsidó ünnepek és a hagyományos (émikus) történeti narratíva

• Ros hasana	(újév)	tisri 1[és 2]	a világ teremtése
• Pészah	(húsvét)	niszan 15-21/22	egyiptomi kivonulás
• Savuot	(pünkösd)	szivan 6 (és 7)	Tóra-adás
• Szukkot	(sátoros ünnep)	tisri 15-21/22/23	pusztai vándorlás
• Zajin adar		adar 7	Mózes születése és halála
• Purim	(sorsvetés ünnepe)	adar 14	Perzsa korszak
• Hanukka	(a fény ünnepe)	kiszlév 25-től	Makkabeus felkelés
• Tisa be-av	(böjtnap)	av 9	mindkét szentély pusztulása

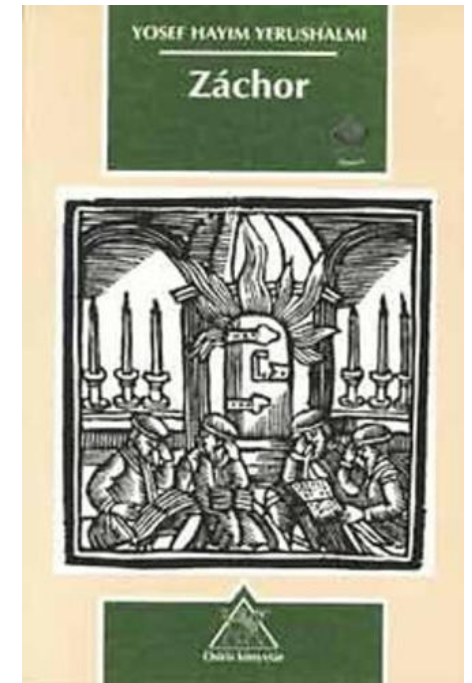
A zsidó ünnepek és a hagyományos (émikus) történeti narratíva

- Ros hasana (újév)
- Pészah
- Sza • Omer-számlálás: Rabbi Akiva tanítványai, kereszteshadjáratok
- Sziván 20 böjt: Blois-i vérvád, Hmelnickij-féle pogromok (1648-49), Mo-i holokauszt
- Sz • Jom ha-soá: a holokauszt emléknapja nisan 27.
- Zaji • Jom ha-zikkaron: (hősök emléknapja) Izrael háborúi ijjar 4.
- Puri • Jom ha-acmaut: Izrael függetlenségi napja – 1948 ijjar 5.
- Hanu • Jom Jerusalajim: Jeruzsálem-nap – 1967 ijjar 28.
- Tisa be-av (böjtnap) kislév 25-től Perzsa korszak
- Makkabeus felkelés
- mindkét szentély pusztulása

A zsidó ünnepek és teológiai-filozófiai értelmezésük

- Őszi nagyünnepek (*ros hasana* és *jom kippur*): bűnbánás, megtérés (*tesuva*).
- Zarándokünnepek: (időjárési és) mezőgazdasági jelentőség
  - *Pészah*: tavaszi napéjegyenlőség, tavasz kezdete, korai aratás.
  - *Savuot*: nyárelő, aratás.
  - *Szukkot*: őszi napéjegyenlőség, ősz kezdete, betakarítás.
- Történelmi prototípusok:
  - *Pészah*: megszabadulás, megváltás.
  - *Purim*: fizikai megszabadulás a veszélyből.
  - *Hanukka*: szellemi veszélytől való megszabadulás.

A zsidó ünnepek és bibliai forrásaik

- Tórai ünnepek:
  - Szombat, ros hodes (újhold)
  - Őszi nagyünnepek: ros hasana, jom kippur
  - Zarándokünnepek: pészah, savuot, szukkot
- Tórán kívüli biblikus ünnepek és emléknapiok
  - Purim (Eszter könyve)
  - Az első szentély pusztulásához kapcsolódó böjtnapiok
  - Hanukka

*A zsidó vallás
gyakorlása mint
bibliaértelmezés?*

NB: 1 Makkabeus és 2 Makkabeus része a katolikus és az ortodox / görögkeleti / keleti keresztény kánonoknak, de nem része a zsidó és a protestáns kánonnak.

A zsidó ünnepek és a parancsolatok

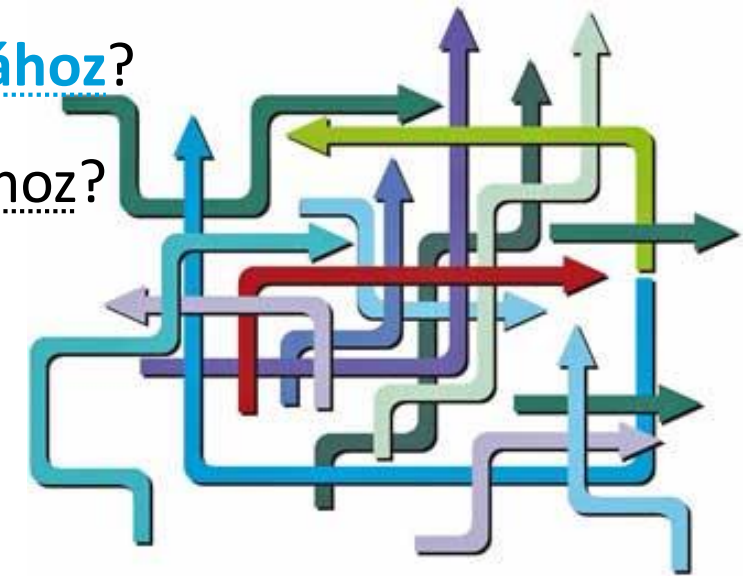
micva =
parancsolat

- Tórai ünnepek:
    - Szombat, ros hodes (újhold)
    - Őszi nagyünnepek: ros hasana, jom kippur
    - Zarándokünnepek: pészah, savuot, szukkot
  - Tórán kívüli biblikus ünnepek és emléknapok
    - Purim (Eszter könyve) ← *Eszter-tekercs felolvasása*
    - Az első szentély pusztulásához kapcsolódó böjtnapok
    - Hanukka → Gyertyagyújtás
-

Milyen szempontok szerint vizsgálhatjuk az ünnepeket (és bármilyen más vallási jelenséget)?

A vallás mint komplex rendszer: minden eleme kölcsönhatásban áll a többivel (ld. 1. előadás)

- Történelmi kialakulás: mikor, hol, hogyan, miért jött létre az ünnep / szokás?
- Történeti narratíva: az ünnep / szokás hogyan kapcsolódik a történeti narratívához?
- Parancsolat (*micva*): kapcsolat a kinyilatkoztatott szentirathoz?
- Rítusok, szokások: mely rítusokból áll ma, részletesen?
- Gyakorlat: hogyan néz ki a vallásgyakorlat praktikusán?
- Különbségek: milyen eltérések figyelhetők meg térben, időben, irányzatonként stb.?

ÉTIKUS

ÉMIKUS

Ünnepekhez kapcsolódó további szokások, például:

- Köszönés:

Ros hasana: *sana tova!* ('Jó évet!').

Jom kippur: *gmar hatima tova!* ('Jó bepecsételést!')

Pészah: *pészah kaser ve-szameah!* ('Kóser és vidám pészahot!')

Más ünnepeken: *hag szameah!* ('Vidám ünnepet!')

- Zenei jellegzetességek
- (Ipar)művészet (4. félév)
- stb. stb. stb.

- Gasztronómia:

Például: böjt, mézes alma (ros hasana), olajban sült ételek (hanukka),

Hámán-táska (purim), pészahra kóser ételek (pészahkor).

- Liturgia a zsinagógában, paraliturgia otthon: Id. a 2. és 3. félévben!

Halákha és minhág

micva =
parancsolat

- Teológiai értelmezések (történeti narratívák, filozófia, misztika...)

- **Halákha:** vallásjog

a zsidó vallás mint erősen
törvényközpontú rendszer!

- **Minhág:** szokások

Nézőpontok

Különböző megfigyelők másra és másra figyelnek, pl.:

Keresztény minta: teológia, vallásfilozófia

Rabbi: halákha, rabbinikus értelmezés

Egyszerű hívő: micvák, vallásgyakorlat

Antropológus: a gyakorlat laikus értelmezése

Néprajzos: folklór, népi vallásosság

Vallás és/vagy folklór?

Hol a határ? Van-e határ?

A félév során még sokszor, sok jelenség kapcsán visszatérünk ezekre a kérdésekre!

Sana tova! Hag szameah! Boldog új évet! Vidám ünnepet!

- *שנה טובה!*   *לשנה טובה תכתבו!*   *תג שמח!*
- Sana tova!   Le-sana tova tikkatévu!
- Sónó tajvo!   Lö-sónó tajvo tikoszévu / tikoszévü!
- 'Jó év[et]!'   'Jó évre íratassatok be!'

Sokszor előjön a félév során, hogy egy kifejezés több formában is létezik. Miért? Lásd a mai órán!

Askenázi, szefárd, jiddis (és egyéb) kiejtési hagyományok!

**Komplikáló tényező:
eltérő átírási rendszerek!**

Micvák / micvék = parancsolatok

Halákha és minhág

Előző heti dia

micva =
parancsolat

- Teológiai értelmezések (történeti narratívák, filozófia, misztika...)

- **Halákha:** vallásjog

a zsidó vallás mint erősen
törvényközpontú rendszer!

- **Minhág:** szokások

Nézőpontok

Különböző megfigyelők másra és másra figyelnek, pl.:

Keresztény minta: teológia, vallásfilozófia

Rabbi: halákha, rabbinikus értelmezés

Egyszerű hívő: micvák, vallásgyakorlat

Antropológus: a gyakorlat laikus értelmezése

Néprajzos: folklór, népi vallásosság

Vallás és/vagy folklór?

Hol a határ? Van-e határ?

A félév során még sokszor, sok jelenség kapcsán visszatérünk ezekre a kérdésekre!

Parancsolatok

- Az Isten és ember közötti kapcsolat = Isten akaratának a követése, azaz a parancsolatok betartása.
- A zsidó vallás elsősorban a tettekben nyilvánul meg:
an observant Jew ↔ *a believing Christian.*
- A Tóra mint törvénykönyv.
- Tóra-adás → a (halakhikus értelemben vett) zsidókra 613 parancsolat érvényes.
- A nem-zsidókra: Noé fiainak 7 törvénye.

Parancsolatok

*Lehetek-e jó zsidó, ha
mindent betartok, de
nem hiszek Istenben?*

- Az Isten és ember közötti kapcsolat = Isten akaratának a követése, azaz a parancsolatok betartása.
- A zsidó vallás elsősorban a tettekben nyilvánul meg:
an observant Jew ↔ a believing Christian.
- A Tóra mint törvénykönyv.
- Tóra-adás → a (halakhikus értelemben vett) zsidókra 613 parancsolat érvényes.
- A nem-zsidókra: Noé fiainak 7 törvénye.

Micva / micve

jelentése: 'parancsolat'

- *Micva* (מִצְוָה \ מצווה), jiddis kiejtéssel: *micve*, askenázi kiejtéssel *micvo*), többes számban: *micvot* (מִצְוֹת \ מצוות), jiddis kiejtéssel: *micvesz*, askenázi kiejtéssel *micvosz*)
- Talmudi hagyomány szerint **613 parancsolat** van a Tórában.
  - Szimbolikus szám, például „a gránátalma magjainak a száma”.
- **248 pozitív** = tevőleges parancsolat
  - „az emberi testrészek száma”.
- **365 negatív** = tiltó parancsolat
  - napév hossza, „ínak száma az emberi testben”.

Gematria: bibliaértelmezési technika szavak számértékéből kiindulva.

תּוֹרָה צְוָה-לָנוּ מִנֶּשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יִעֲקֹב:

Tórát parancsolt nekünk Mózes, Jákob közösségének örökségül (Deut 33,4).

tora = תורה = 400 + 6 + 200 + 5 = 611

Mózesből + 2 parancsolat Istentől = 613.

Micva / micve

jelentése: 'parancsolat'

- *Micva* (מִצְוָה \ מצווה), jiddis kiejtéssel: *micve*, askenázi kiejtéssel *micvo*), többes számban: *micvot* (מִצְוֹת \ מצוות), jiddis kiejtéssel: *micvesz*, askenázi kiejtéssel *micvosz*)
- Talmudi hagyomány szerint **613 parancsolat** van a Tórában.
  - Szimbolikus szám, például „a gránátalma magjainak a száma”.
- **248 pozitív** = tevőleges parancsolat
  - „az emberi testrészek száma”.
- **365 negatív** = tiltó parancsolat
  - napév hossza, „ínak száma az emberi testben”.

613 tórai parancsolat, valamint
+ rabbinikus rendeletek
pl. hanukka, kézmosás, Hallel...
+ rabbinikus „kerítések” (szigorítások)
+ minhágok (szokások)

Micva / micve   jelentése: 'parancsolat'

- Többjelentésű szó a zsidó szóhasználatban:
  - *Micva* = tórai parancsolat, egyike a 613-nak
  - *Micva* = parancsolat, vallási előírás (függetlenül annak eredetétől)
  - *Micva* = jócselekedet, például jótékonyság. *Tikkun olam* 'a világ megjavítása'.
(a zsidóság lényege a mai reform és szekuláris felfogásban)
- A nyelvész nézőpontjából: jelentésbővülés a nyelvtörténetben.
- A kultúratörténész szempontjából:
a zsidó közösség változó értékrendje.
- A vallástörténész szempontjából:
vallás = jog > vallás = gyakorlat > vallás = etika.

613 tórai parancsolat. valamint
+ rabbinikus rendeletek
pl. hanukka, kézmosás, Hallel...
+ rabbinikus „kerítések” (szigorítások)
+ minhágok (szokások)

Tesuva: megtérés, bűnbánat

Megtérés: bűnös életmódot folytató zsidó visszatér a Tóra szerinti élethez.
Betérés: nem zsidó zsidóvá válik.

Tesuva / tsuva (modern izraeli) / tsüve (jiddises) / tsuvó (askenázi) תשובה

- Bűnök megvallása, megtérés a bűnös életmódtól, visszatérés a vallásos értékekhez, életformához.
- Elul hónap mint a tesuvára kimondottan alkalmas időszak

„amikor a király a mezőn van” (könnyű hozzámenni)

Notarikon: bibliaértelmezési technika, mondat első betűinek összeolvasása, mintha rövidítés volna.

אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי = אֵלּוּל *A kedvesemé vagyok, és kedvesem az enyém* (Énekek éneke 6,3)

→ ros hasana és a tíz bűnbánó nap (tisri hó 1 – 10)

→ jom kippur (csúcsa: neila ima) (+ még lehetőség hosana rabbáig, sőt utána is)

- „Rabbi Eliezer mondja: (...) Térj meg egy nappal halálod előtt!” (Misna Avot 2,10) → minden nap

Tesuva: megtérés, bűnbánat

Megtérés: bűnös életmódot folytató zsidó visszatér a Tóra szerinti élethez.
Betérés: nem zsidó zsidóvá válik.

- Szaadja gaon: „A bűnbánatnak négy [kritériuma] van: a bűnről való lemondás, a megbánás, a bűnbocsánatért folyamodás és a kötelezettség arra nézve, hogy nem fog visszaesni” (*Hittételek és vélemények könyve* 5,5, ford. Hegedűs Gyöngyi, L’Harmattan, 2005, p. 166).
- Bahja ibn-Paquda *Hovot ha-levavot*, 7,1: „a megtérés lényege az, hogy az ember helyreállítja [önmagát] a Teremtő – áldassék Ő – szolgálatára, miután letért erről [a szolgálatról] és bűnözött ellene, de helyrehozta azt, ami elveszett belőle”.
- Jehuda he-Haszid *Haszidok könyve*: „A *tesuva* lényege, hogy ha újra lehetőséged nyílik arra, hogy elkövesd a bűnt, és szeretnéd is elkövetni, és meg is tudnád tenni, akkor [csak azért se teszed meg, hanem] uralkodsz magadon, és nem cselekszel a vágyaid szerint” (R. Jehuda he-Haszid, *Széfer haszidim / Haszidok könyve*, Kozma Emese fordít., szerk. Koltai Kornélia, L’Harmattan – Magyar Hebraisztikai Társaság, 2016, vol. 1., p. 79).

Közösségi imádkozás naponta

Az ima

- Ember és Isten közötti kommunikáció – univerzális jelenség?
- Spontán vagy ritualizált? Alkalmi vagy standard szöveg?
Egyéni vagy közösségi szertartás?
- A szentélybeli áldozat helyét vette át a diaszpórában / a szentély pusztulása után. Zsinagóga mint „kis szentély”. (Ld. még: zsinagógaépítészet.)
- *Avoda se-ba-lev* עֲבוֹדָה שֶׁבִּלֵּב „a szívbeli istenszolgálat/áldozat/kultusz”.

*„Szeresd tehát az Örökkévalót, a te Istenedet **egész szíveddel**,
egész lelkeddel és egész erőddel.” (Deut 6,5)*

Napi háromszori ima

„Dániel pedig, amint megtudta, hogy alá lett írva az írás, bement a házába, és az ő felső termének ablakai Jeruzsálem felé nyíltak; és háromszor napjában térdre borult, imádkozott, és dicsérte az ő Istenét, amiként azelőtt cselekedett.” (Dániel 6,11)

- Tiszta hely, ablak.

Zsinagógát a város magas pontjára építeni (ha lehet).

- Ima iránya: Jeruzsálem = „kelet”   *mizrah* (מִזְרָח, 'kelet')

mizrah-tábla

Napi három ima

- Parhuzamba állítva a szentélybeli áldozatokkal
- Parhuzamba állítva az ősatyákkal

• Reggeli ima

saharit (שַׁחֲרִית)

Ábrahám וַיִּשְׁכֶם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-עָמַד שָׁם אֶת-פְּנֵי יְהוָה:
Ábrahám pedig **kora reggel fölkel** (és elment) azon **helyre**, ahol állott az **Örökkévaló színe előtt**. (Gen 19,27)

• Délutáni ima

minha (מִנְחָה)

Izsák וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לְפָנוֹת עָרָב
És kiment Izsák **sétálni** (?) a mezőre **estefelé**... (Gen 24,63)

• Esti ima

maariv (מַעֲרִיב) / *aravit* (עֶרְבִית)

Jákob

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי-בָא הַשָּׁמֶשׁ...
Rátalált (Jákob) a **helyre** és meghált ott,
mert **lelent a nap**... (Gen 28,11)

NB: a rabbinikus héberben:
„hely” = מָקוֹם = Isten

Napi három ima

- Parhuzamba állítva a szentélybeli áldozatokkal
- Parhuzamba állítva az ősatyákkal

- Reggeli ima

saharit (שַׁחֲרִית)

reggeli mindennapi áldozat a Szentélyben

Ábrahám

- Délutáni ima

minha (מִנְחָה)

délutáni mindennapi áldozat a Szentélyben

Izsák

- Esti ima

maariv (מַעֲרִיב) / *aravit* (עֶרְבִית)

napi áldozatokból megmaradt részek elégetése a Szentélyben

Jákob

→ *opcionális*

Napi 3+1+1 ima

- Parhuzamba állítva a szentélybeli áldozatokkal
- Parhuzamba állítva az ősatyákkal

- Reggeli ima

saharit (שַׁהֲרִית)

reggeli mindennapi áldozat a Szentélyben

- Délutáni ima

minha (מִנְחָה)

délutáni mindennapi áldozat a Szentélyben

- Esti ima

maariv (מַעֲרִיב) / *aravit*

Amikor a Tóra járulékos áldozatot ír elő:

- szombat, ros hodes
- pészah, savuot, ros hasana, jom kippur, szukkot és smini aceret

- Muszaf ima

(מוֹסֵף) „járulékos ima”

- Neila ima

(נְעִילָה) „[be]záró ima”

— jom kippur legvégén

Közösségi imádkozás

- Minjen: tíz nagykorú zsidó férfi (*) jelenléte
- Zsinagógában — vagy bárhol máshol!
- kohén – lévi – jisrael

Kohénok / kohaniták: Áron leszármazottjai, papi nemzetség.
Leviták: Lévi törzséből valók, segédpapi szolgálat a szentélyben.

(*) Egalitáriánus közösségekben: tíz felnőtt zsidó.
Felnőtt = barmicva (13) / batmicva (12) kortól kezdve.

A minjan (minjen) jelentősége

„Nem mondunk közösségi imát, a kohaniták nem áldják meg a népet, nem olvasunk tóratekercset vagy próféta könyveket (...), hacsak nincsenek jelen tízen.” (Misna, Megila 4:3)

Csak minjen jelenlétében (többek közt):

- Barhu: felszólítás a közös imádkozásra.
- Az előimádkozó megismétli a Smone eszrét („Főimát”).
- Tóra-olvasás és haftara-olvasás.
- Dühenolás: kohaniták megáldják a közösséget bizonyos alkalmakkor.
- Kaddis: a liturgia határpontjain, valamint a halottakért, stb.

RÉSZLETESEBBEN A 3. FÉLÉVBEN!

Babilóniai Talmud, *Megilla* 23b

Gezera sava: bibliamagyarázati technika, amelynek értelmében ha két vers ugyanazt a szót tartalmazza, akkor az egyikből információ átvehető a másikba.

- MISNA: *Nem mondunk közösségi imát, a kohániták nem áldják meg a népet, nem olvasunk tóratekercset vagy prófétai könyveket (...), hacsak nincsenek jelen tízen.* (Misna, *Megila* 4:3)
- GEMARA: Mi e szabályok forrása? Rabbi Hija ben Aba ezt mondta rabbi Johanan nevében: *Izrael fiai között leszek megszentelve* (Leviticus 22,32). Ez azt jelenti, hogy minden megszentelés tíz ember jelenlétében lehetséges.
- És miből tanulja (ezt) rabbi Hija? A **között** szóból. **Között** van itt is írva: *Izrael fiai között leszek megszentelve.* És ott is (Korach és társai lázadása kapcsán): *És váljatok külön ettől a közösségtől [között]* (Numeri 16,21).
- Itt pedig szerepel a **közösség** szó. És itt is (a tíz kém kapcsán): *Meddig tűrjem e gonosz közösségnek...* (Num 14,27). Ha itt tíz, akkor ott is tíz(et jelent).

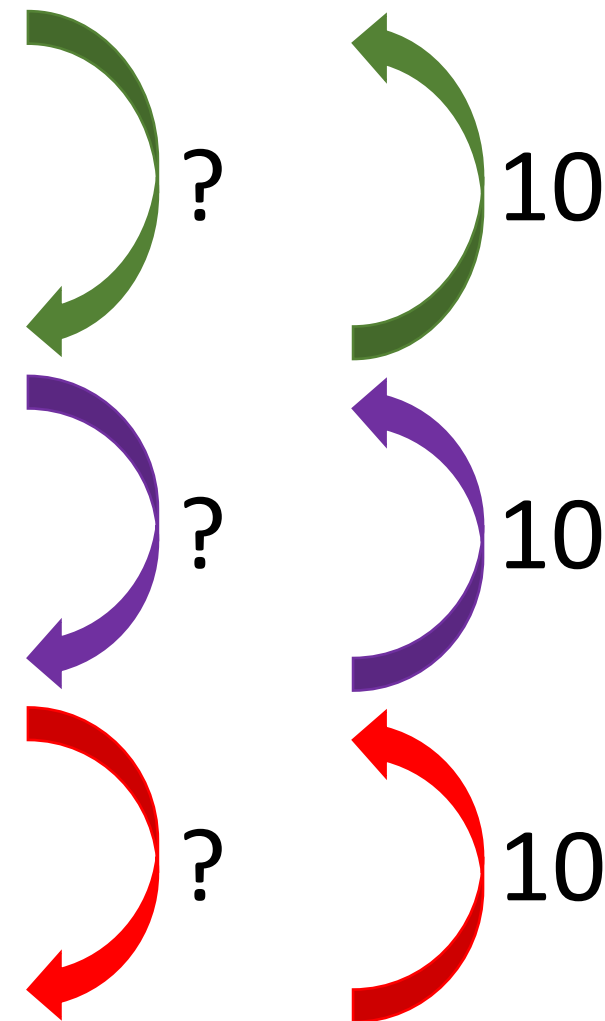
Babilóniai Talmud, *Megilla* 23b

Gezera sava: bibliamagyarázati technika, amelynek értelmében ha két vers ugyanazt a szót tartalmazza, akkor az egyikből információ átvehető a másikba.

MISNA: (...) *hacsak nincsenek jelen tízen.*

GEMARA:

- (...) וְנִקְדְּשִׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (...)
(...) *Izrael fiai **között** leszek megszentelve* (...) (Leviticus 22,32).
- (...) הִבְדַּלּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת (...)
*És váljatok külön ettől a **közösségtől** [**között**]* (Numeri 16,21).
- (...) עַד־מָתִי לְעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת (...)
*Meddig tűrjem e gonosz **közösség**nek...* (Num 14,27).

Kavana כוונה \ כִּוְנָה:

fokuszálás a parancsolat teljesítésére

- Misna *Berakhot* 4,4: „Rabbi Eliezer mondja: Aki megszokásból imádkozik, annak imája nem könnyörgés.”
- Maimonides, *Misne Tora, Hilkhot tfila* 1,4:
„Az egyszerű ember nem tudta megparancsolni nyelvének, hogy helyénvaló szavakat találjon kívánságai kifejezésére és az Örökkévaló dicsőítésére. Ezért Ezra és a Nagy Gyülekezet férfiai a maguk idejében bevezették a *Tizennyolc áldást* (*Smone eszre*). Az áldások közül az első három Istent dicsőíti, az utolsó három hálát ad az Örökkévalónak, míg a többi kérés az egyén és a közösség legfontosabb szükségleteinek kielégítéséért hangzik el. Ezeket mindenki megtanulta, így az egyszerű emberek is ugyanolyan érthetően tudtak imádkozni, mint a műveltebbek.”

Kavana כוונה \ כִּוְנָה:

fokuszálás a parancsolat teljesítésére

„Aki úgy érzi, hogy egyedül imádkozva magasabb szintre jut a *kavana*, mint amikor közösségben imádkozik – mit tegyen? Mi élvez előnyt? A közösségben mondott ima vagy a több *kavana*? Szerény véleményem szerint, ha a minimális *kavanája* megvan akkor is, amikor a közösséggel imádkozik, akkor ezt helyes tennie, még ha a *kavanája* nem is lesz a legtökéletesebb, hiszen a közösségben való ima oly fontos, hogy akár egy mérföldet is köteles gyalogolni a teljesítéséért, viszont a kötelezőnél nagyobb *kavana* inkább csak egy fontos [kiegészítő] erény.”

Rabbi Moshe Feinstein, *Igrot Mose*, OH 3:7

Helyi hagyományok

- a héber kiejtési hagyományai

- *nuszah* (נוֹסֵחַ, 'imamód':
1. dallamvilág; 2. szövegvariánsok)

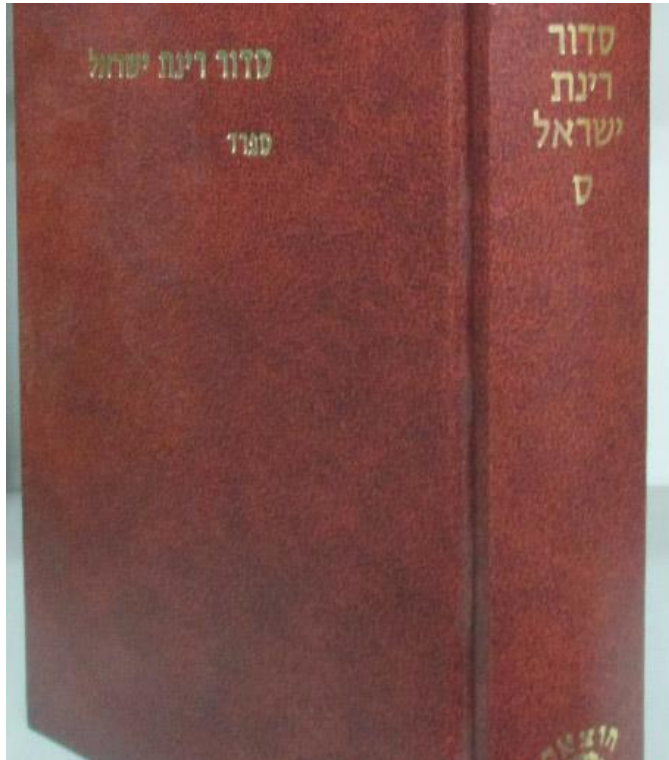
- *minhag* (מִנְהָג, 'szokás[rendszer]')

- *sziddur* (סִידוּר/סִידוֹר): hétköznapi imakönyv

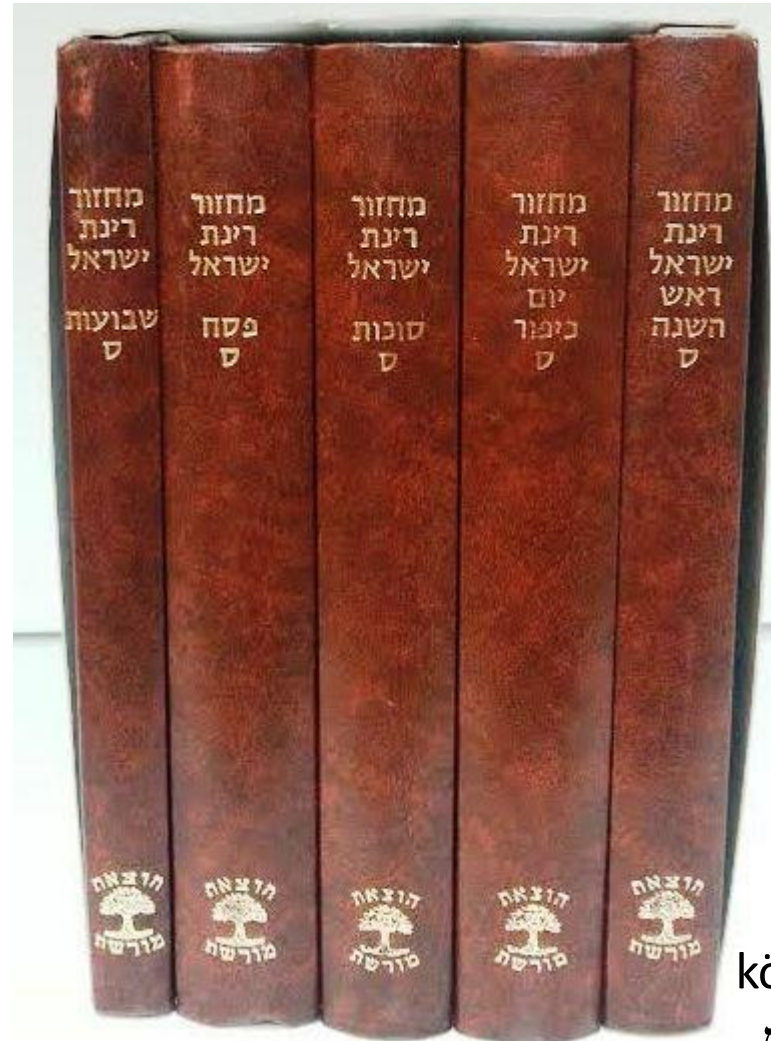
- *mahzor* (מַחְזוֹר): ünnepi imakönyv

- askenáz: német, Frankfurt a/M-i, holland, lengyel, magyar, litván...
- haszid („szefárd” nuszah)
- szefárd / szfaradi
- mizrahi ('keleti')
- jemeni
- itáliai
- stb.
- + karaita, szamaritánus stb.
- + reform, rekonstrukcionista stb.

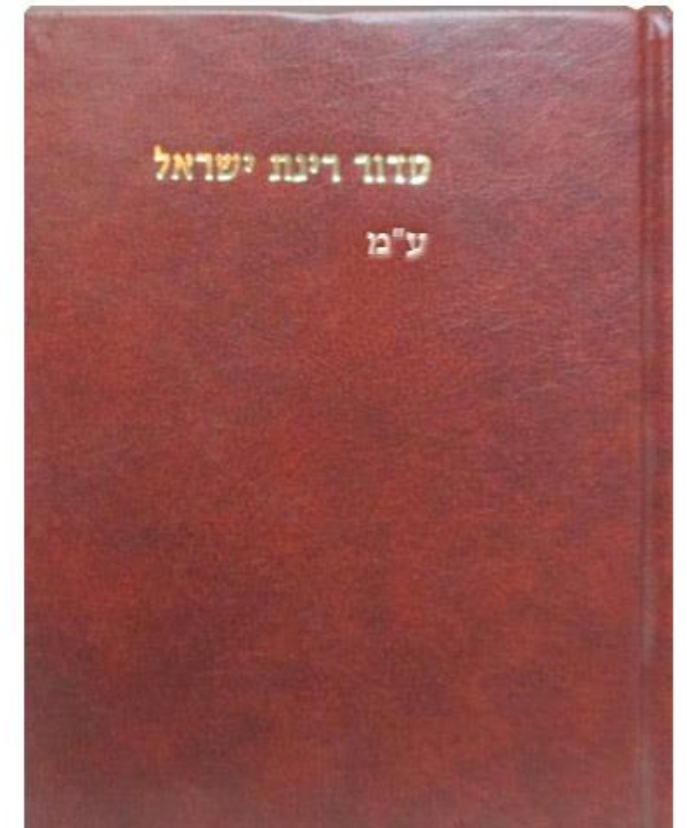
Variációk egy témára: *Rinat Jisrael*-imakönyvek

sziddur: imakönyv
Ⓢ = szefárd rítus szerint

mahzor: ünnepi ima-
könyv az öt tórai ünnepre
Ⓢ = szefárd rítus szerint

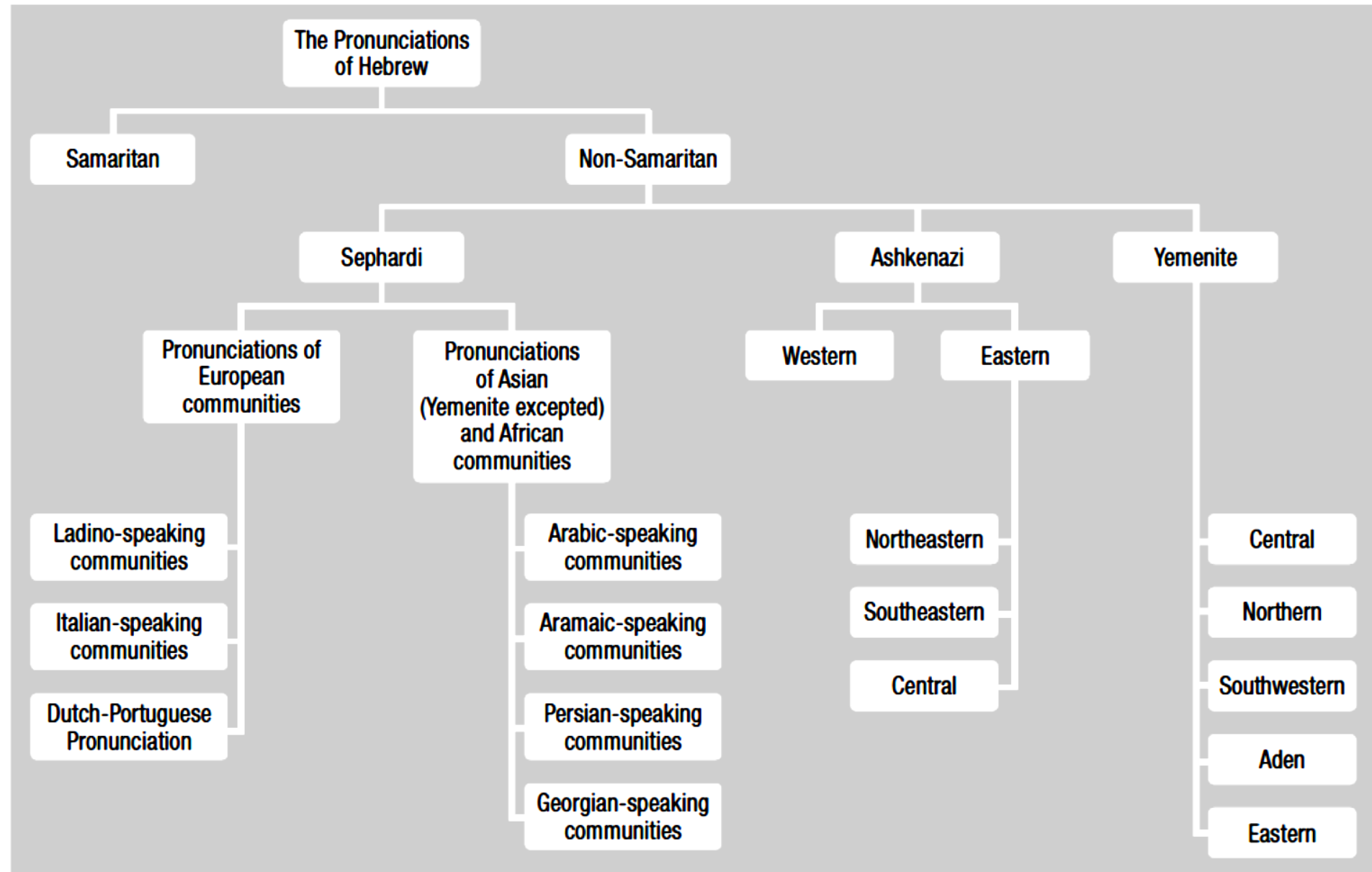
sziddur: imakönyv
ע"מ = edot ha-mizrah
'keleti közösségek'

A héber kiejtési hagyományai

(Forrás:
Encyclopaedia Judaica)

A mai (20. századi)
kiejtések
csoportosítása

Table 2. Present-day classification

A gefilte fis-vonal

Legfontosabb imák: *Halljad Izrael / Smá Jisrael*

(Deut 6,4-9)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

Sma Jisrael Adonaj Elohenu, Adonaj ehad.

Halld Izráel: az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egy[etlen].

És szeresd az Örökkévalót, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből. És legyenek ezek a szavak, melyeket én parancsolok neked ma, szíveden; és véssd be azokat fiaid elméjébe, és beszéljess róluk: otthon ültödben és az úton jártodban, **lefektedben** és **felkeltedben**. És kösd azokat jelül a **kezedre**; legyenek **homlokkötőkül** szemeid között; és írd fel azokat házad **ajtófélfáira** és kapuidra.

Legfontosabb imák: Kaddis

Arámi nyelvű, a talmudi korból származó, Istent magasztaló „költemény”. Minjen kell hozzá. Aláhúzott: közösség válaszol.

Dicsérjük és magasztaljuk az Ő nagy nevét, ámen, az Átala teremtett világban, és teljesedjék be uralma a mi életünkben és napjainkban, és Izrael egész háza életében, mielőbb, és mondjátok együtt: ámen.

Legyen az Ő neve áldott mindörökké. Legyen áldott, tiszteletteljes, fenséges, dicsőséges és magasztos az Ő szent neve, aki áldásra méltó. Áldott Ő! Minden valaha elmondott áldásmondásnál, ódánál, himnusznál és vigasztaló éneknél emelkedettebben mondjátok együtt: ámen [úgy legyen].

Legyen nagy békesség és élet számunkra és egész Izrael számára, és mondjátok együtt: ámen [úgy legyen].

Aki békét szerez a magasságban, Ő teremtsen békét számunkra és egész Izrael számára, és mondjátok együtt: ámen [úgy legyen].

A Kaddis verziói:

- Teljes kaddis (ima végén)
- Félkaddis (ima közepén)
- Rabbik kaddisa (tanulás után)
- Árvák kaddisa (gyászidőszakban, halálozási évfordulón)
- Temetői kaddis (temetés után)

Legfontosabb imák: *Smone eszré*

- Smone eszré (שְׁמוֹנֵה עֲשָׂרָה 'tizennyolc[as ima]')
= Amida (עֲמִידָה 'állva [elmondott ima]') = Tfila (תְּפִילָּה '[Fő]imádág').
- A saharit, minha, maariv, muszaf és neila imák „magja”.
- Áldások sorozata, amelyekből az első három és az utolsó három fix.
- Hétköznapi három imában $3 + 13 + 3 = 19$ áldás,
ünnepnap i imákban $3 + 1 + 3 = 7$ áldás,
ros hasana-i muszafban $3 + 3 + 3 = 9$ áldás.
- Minjen jelenlétében az előimádkozó megismétli – betoldásokkal.

Kohanita áldás / Ároni áldás / düchenolás

Num 6, 23-27:

דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבַרְכוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם:
יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּתְנַחֵךְ:
יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִשֹּׂם לָּךְ שָׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת-שְׁמִי עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֵם:

Így áldjátok meg Izráel fiait, mondván nekik:

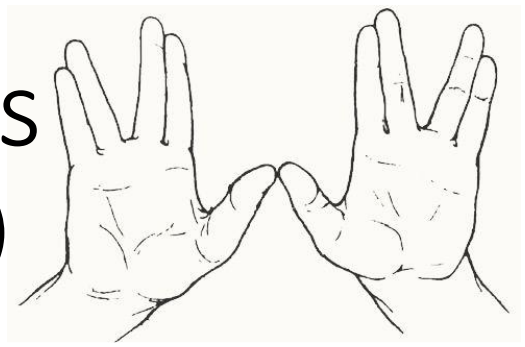
„Áldjon meg téged az Úr, és őrizzen meg téged.

Világosítsa meg az Úr az ő orcáját néked, és könyörüljön rajtad.

Fordítsa az Úr az ő orcáját tereád, és adjon neked békességet.”

Ha így az én nevemet Izráel fiaira teszik, én megáldom őket.

Kohanita áldás / Ároni áldás / düchenolás / birkat kohanim / nesziat kappaim ('kezek felemelése')

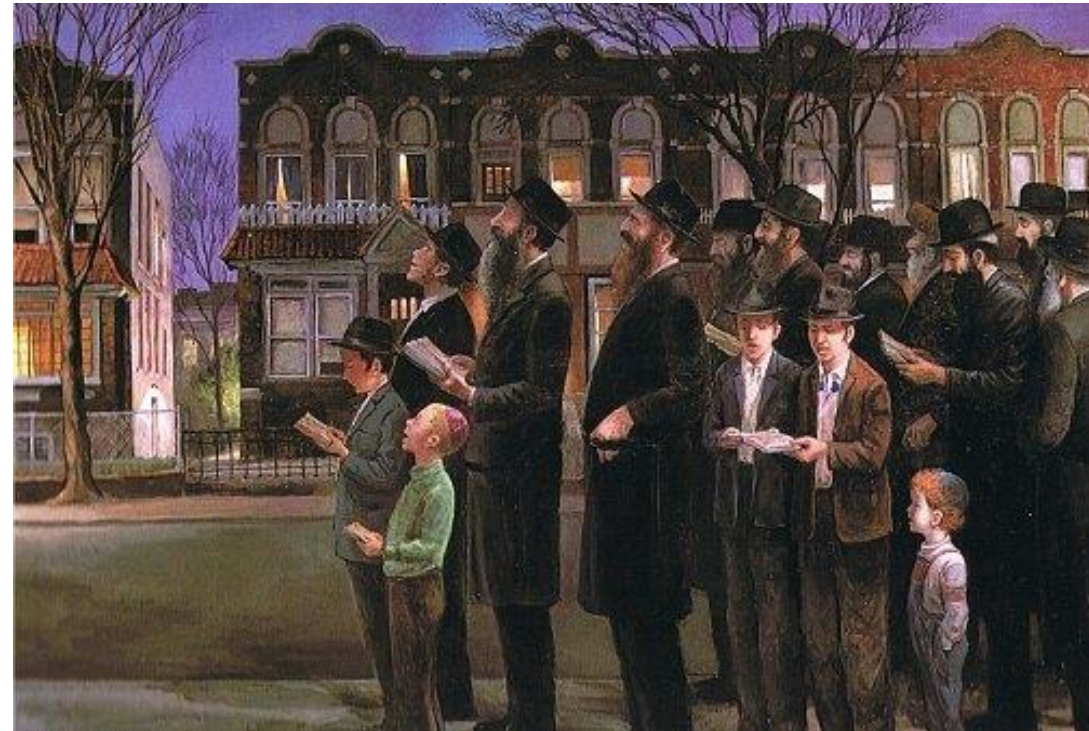
Előtte a leviták kancsóból vízzel leöntik a kohénok kezét. Majd mezítláb felmennek a Tóra-szekrényhez az Amida ismétlésének vége felé. Felemelt kézzel, családi hagyomány szerinti dallammal éneklik az áldást. A közösség nem néz oda, taleszbe burkolódzva hallgatja.

Jákob rabbi (Louis de Funès) a zsinagógában
<https://www.youtube.com/watch?v=CIDuBwZYNKQ>

Zsinagógán kívül

- Kiddus levana: a növekvő félhold látványára mondott áldás minden zsinagógai hónap első felében.
- Birkat ha-hama: 28 évente (!) mondott áldás a „nap megújulása” alkalmából.
- stb.

Egyéni imák

Van-e áldás a cár-ra?

Áldások: *berakha / brokhe* (בְּרָכָה)

Talmud *Berakhot* 35b: „Aki áldás nélkül élvezi a világ áldásait, az olyan, mintha meglopná az Örökkévalót és Izrael közösségét, ahogy az írva van: *Aki megrabolja atyját és anyját, és azt mondja: nincs bűn, társa ő a rontó embernek* (Misle 28, 24).”

- Élvezeti áldások: különböző ételek, italok fogyasztása előtt, illatokra stb.
- Parancsolatok teljesítése alkalmával (általában előtte) mondott áldások.
- Hálaadó áldások (például látványra, jó hír hallatán, de rossz hírre is).
- Bencsolás: étkezés *utáni* áldás.
- Kiddus (szombat és ünnepnap elején + másnap reggel) és havdala.

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül a Teamsbe.

Cél: egy kicsit jobban megismerkedni egyes imák, áldások szövegével és a zsidó imakönyvvvel.

- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: október 18., kedd éjfél (23:59).

Köszönöm a figyelmet!
Viszlát jövő szerdán!